

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

СОРОКІНА І. В.

аспірант

Дніпропетровськ

Постановка проблеми

Необхідною умовою сталого функціонування підприємства є наявність дієвої, контрольованої системи економічної безпеки. Вагомими причинами, що негативно відзначаються на ефективності роботи системи на сучасному етапі є відсутність гнучкості в управлінні, невідповідність базових функцій системи економічної безпеки обраним цілям [1], неузгодженість функцій системи з основними функціональними завданнями, необхідність перегляду основних принципів управління системою економічної безпеки підприємства [1], тощо. Невирішеність даного роду питань особливо підвищує зацікавленість у дослідженні формування системи економічної безпеки на промислових підприємствах та вимагає єдності бачень щодо базових положень теорії управління системою економічної безпеки, удосконалення теоретико-методологічних основ оцінювання та прогнозування деструктивних явищ, що вагомо впливає на якість вироблення антикризових рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

В останні десятиріччя проблемами розвитку теорії економічної безпеки на підприємстві займалися як вітчизняні науковці: М. Бендіков [2], С. Ілляшенко [3], С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова [4], Г. Козаченко [5], так і зарубіжні: І. Ансофф [6], У. Баумоль [7], М. Х. Мескон [8], М. Портер [9]. Дослідження багатьох науковців дали значний поштовх для практичного застосування теоретико-методологічних основ економічної безпеки підприємства, але, все ж таки, багатомірність та швидке розвинення проблеми зумовлює необхідність подальшого пророблення питань теоретичного сенсу. Особливо це стосується основ формування системи економічної безпеки на підприємстві.

Постановка цілей

Дослідження теоретичних основ формування системи економічної безпеки на підприємстві зумовило виникнення наступних цілей, які потребують вирішення:

- формування системи функцій та взаємопов'язаних з ними функціональних завдань;
- систематизація та розширення принципів забезпечення сталого рівня економічної безпеки на підприємстві;
- визначення можливих загроз системи економічної безпеки у разі недотримання принципів роботи.

Виклад основного матеріалу

Забезпечення економічної стабільності діяльності підприємства потребує створення власної системи безпеки, що представляє собою сукупність процесів зі всі-

ма їх характерними особливостями та взаємозв'язками. Таким шляхом складається структура відносин між єдиними спорідненими групами з точки зору їх функціональної ролі, що дозволяє провести всебічні глибокі дослідження певного аспекту діяльності, показати конкретні шляхи та засоби підтримки безпеки у різних сферах функціонування підприємства.

В основі розробки комплексної системи економічної безпеки підприємства неодмінно повинна лежати певна концепція, яка включає у себе мету, задачі, принципи діяльності, об'єкт та суб'єкт дослідження та розвитку, стратегію і тактику підприємства.

Формування системи економічної безпеки передбачає реалізацію сукупності важливих функцій. Слід зазначити, що деякі автори розкривають досить широкий спектр функцій системи безпеки, не підкріплюючи шлях досягнення даних функцій певними функціональними завданнями чи, навпаки, зводять функції системи безпеки переважно до прогнозування, виявлення, ослаблення лише небезпек та загроз, збереження майна підприємства та ліквідації наслідків збитку не беручи при цьому до уваги важливі, на наш погляд, питання ефективності використання та поповнення ресурсів, нарощування потенціалу підприємства та зокрема концепцію управління.

Сутність категорії «економічна безпека» розглядається автором не у вузькому сенсі, як лише ефективне використання корпоративних ресурсів для подолання загроз або підтримка оптимального рівня використання економічного потенціалу підприємства, а у більш широкому розумінні даного поняття, саме, як стійке поточне функціонування підприємства, за умов своєчасного прогнозування, попередження, ліквідації загроз і ризиків, ефективне управління ресурсами і можливостями, слідством чого є нарощування високого потенціалу розвитку в майбутньому. На базі цього, узагальнюючи погляди, щодо визначення функцій системи безпеки, до оптимального їх розподілу, на наш погляд, має відноситись:

1) Безперервна підтримка оперативного функціонування підприємства.

Дана функція є базовою, щодо виконання основної мети системи безпеки та нерозривно пов'язана з самим призначенням роботи системи – забезпеченням довгострокового та максимально ефективного поточного розвитку. Вона відповідає за фінансовий напрямок роботи підприємства, питання, пов'язані з впливом та зв'язками із зовнішнім середовищем, договірні та правові аспекти діяльності, тощо.

2) Своєчасне прогнозування, попередження, ліквідація загроз та ризиків.

Приведена функція пов'язана з максимально ефективним забезпеченням захисту від наявних, потенційних та неминуче виникаючих загроз та небезпек,

а також наслідків їх дій та розробку цільових заходів щодо попередження чи зменшення негативних впливів на діяльність підприємства.

3) Ефективне управління ресурсами.

Дана функція має за мету забезпечення оптимального використання ресурсної бази підприємства, її своєчасне поповнення та контроль як основного підґрунтя для досягнення високих результатів роботи та виконання інших приведених функцій системи безпеки.

4) Нарощування потенціалу підприємства.

Результатом узгодженого функціонування усіх ланок діяльності підприємства є планомірне виникнення нових можливостей росту у ринковому середовищі, отримання додаткового доходу, розширення діяльності, що врешті-решт призводить до підвищення потенціалу господарюючого суб'єкта у жорстких умовах виживання в конкурентному просторі та дає змогу підтримувати на достатньому рівні безпечність бізнесу. Функція нарощування потенціалу націлена на інформаційно-інтелектуальне, інноваційне та маркетингове забезпечення на підприємстві.

Якщо розглянути наведені функції роботи системи безпеки з точки зору системності та взаємозв'язку, то можна прослідкувати їх тісний перетин та логічно побудований ланцюг. Перша функція є нічим іншим, як відображення поточної ефективності, наступна – захисту, третя – управління та четверта – розвитку підприємства (рис. 1).

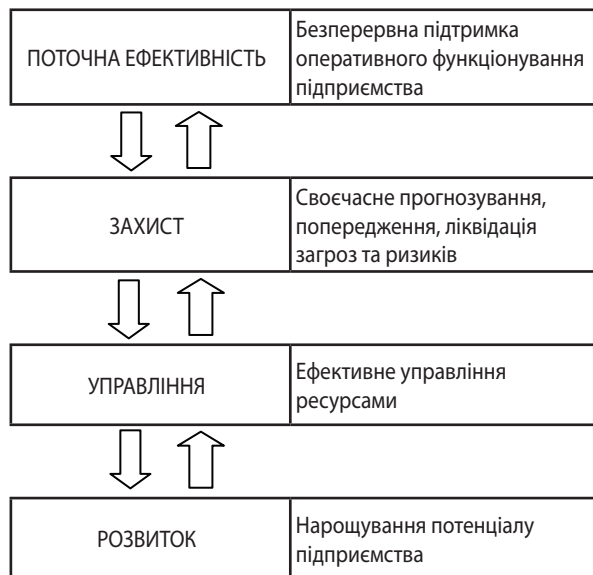

Рис. 1. Взаємозв'язок основних функцій системи безпеки підприємства

Основними функціями системи безперечно виступають захист і управління, які в подальшому забезпечують та формують рівень поточної ефективності та розвитку. Але при цьому, ступінь поточної ефективності та розвитку, що саме і визначають досягнення головної мети роботи системи, також є джерелами впливу на рівень управлінських можливостей та захисту. Вони є факторами, які знаходяться під впливом не тільки внутрішнього середовища, але і мінливого зовнішнього, що каже про можливість їх коливання. Стабільність по-

точного функціонування підприємства, як і специфіка нарощування потенціалу є складно прогнозованими та взаємозалежними поняттями в міру того, що залежать у кінцевому рахунку від багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Це в свою чергу впливає на ефективність роботи сфер захисту та управління.

Кожна з наведених функцій системи економічної безпеки підприємства має деталізуватись функціональними завданнями, які слід розв'язувати у процесі сталої діяльності. Так, можливо виділити загальні функціональні завдання та специфічні, які відносяться до конкретної з функцій системи безпеки (табл. 1).

Загальні функціональні завдання системи:

- збір даних із зовнішнього середовища, їх обробка та аналіз;
- забезпечення збереження матеріальних цінностей та свідчень, які є складовими комерційної таємниці;
- забезпечення високого рівня фінансової незалежності та стійкості роботи підприємства;
- досягнення високої якості та ефективності роботи системи безпеки;
- досягнення високого рівня активності співробітників;
- виконання поставлених завдань у визначені терміни;
- досягнення випереджальної конкурентоспроможності продукції;
- формування серед населення та ділових партнерів благо приємної думки про підприємство, яка сприяє реалізації планів економічної діяльності та поставлених цілей, тощо.

З урахуванням вищезазначених функціональних завдань та специфіки бізнесу підприємства будується система економічної безпеки. Слід зазначити, що система економічної безпеки кожного підприємства суцільно індивідуальна. Її повнота та дієвість значно залежать від існуючої у державі законодавчої бази, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, які виділяються керівниками підприємств, розуміння кожного із співробітників важливості підтримки безпеки бізнесу, і, на самперед, від знань та практичного досвіду керівників служби економічної безпеки, які саме займаються формуванням, актуалізацією та вдосконаленням самої системи.

Чітке виконання наведених функцій та завдань системи безпеки в свою чергу має узгоджуватись з конкретними принципами роботи. Принцип слід розглядати як основу формування системи управління, фундаментальні правила, стандарти і орієнтири, в рамках яких реалізуються поставлені цілі і завдання економічної безпеки. Дотримання вимог принципів є однією з важливих запорок ефективної реалізації заходів, що стосуються забезпечення економічної безпеки на підприємстві. Так, на основі аналізу та деталізації найбільш поширених для використання принципів, автором, окрім традиційних, запропоновані до впровадження додаткові принципи роботи системи економічної безпеки.

До базових принципів ефективності роботи системи безпеки на підприємстві доречно відносити такі, як:

Специфічні функціональні завдання системи безпеки

Основні функції системи	Основні функціональні завдання системи
ПОТОЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ	<ul style="list-style-type: none"> - інформаційне забезпечення тактичної та оперативної діяльності; - контроль за розрахунками та фінансовими потоками; - мінімізація впливів результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; - правова захищеність діяльності підприємства, безпеки персоналу, його капіталу, майна, а також комерційних та інших інтересів; - підтримка взаємозв'язків з питань безпеки на державному рівні; - вивчення та перевірка контрагентів та конкурентів; - тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; - розробка планів та бюджетів роботи підприємства; - контроль виконання оперативних завдань.
ЗАХИСТ	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка рівня економічної безпеки на підприємстві; - виявлення наявних та прогнозування потенційних загроз; - розробка методів їх подолання, попередження чи мінімізації наслідків їх впливу; - розробка конкретних шляхів ліквідації певної небезпеки; - визначення політики управління ризиками; - контроль за виконанням вжитих заходів; - розробка внутрішньої документації щодо нормативів роботи системи економічної безпеки; - контроль за виконанням режиму безпечності роботи підприємства в цілому, окремих підрозділів та працівників; - проведення навчальних програм для персоналу з дотримання правил безпеки системи; - оцінка та страхування ризиків.
УПРАВЛІННЯ	<ul style="list-style-type: none"> - нагляд за станом техніко-технологічної бази підприємства; - впровадження новітніх методів організації ефективного менеджменту на підприємстві; - забезпечення високого рівня кваліфікації і мотивації персоналу; - ефективне управління витратами підприємства; - своєчасне поповнення ресурсної бази підприємства; - розробка та підтримка належної організаційної структури підприємства; - контроль виконання управлінських завдань.
РОЗВИТОК	<ul style="list-style-type: none"> - стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; - розвиток та підтримка інтелектуального і інформаційного потенціалу організації; - залучення додаткових інвестицій для впровадження інновацій; - спостереження за новітніми розробками та перспективними світовими проектами; - розробка питань модернізації виробництва; - розробка та впровадження маркетингових заходів

1) Принцип комплексності – створення такої системи безпеки, що комплексно забезпечила б захищеність підприємства в цілому, в тому числі: його майна, персоналу, інформації, інших сфер діяльності від усіляких небезпек і загроз, форс-мажорних обставин, тощо.

2) Принцип законності – передбачає формування системи безпеки виключно на основі чинного законодавства та відповідність закону прийнятих внутрішньовідомчих нормативних актів.

3) Принцип плановості – забезпечення логічної послідовної діяльності кожного з учасників процесу, строге виконання покладених обов'язків та вирішення поставлених завдань. Даний принцип вносить організованість у функціонування системи безпеки.

4) Принцип поєднання гласності і конфіденційності – здійснення заходів безпеки щодо виявлення відкритої (гласної) інформації про небезпеки та загрози, та у той же час володіння конфіденційною інформацією вузьким колом фахівців.

5) Принцип ефективного контролю – здійснення постійного контролю показників реального стану усіх об'єктів захисту і засобів їх здійснення на кожен момент часу.

6) Принцип сполучення централізованого та децентралізованого управління – забезпечення безпеки підприємства силами та засобами згідно до ситуації та структури підприємства.

Додаткові принципи роботи системи безпеки на підприємстві, які запропоновано автором, наступні:

1) Принцип узгодження економічних інтересів підприємства з зовнішнім та внутрішнім середовищем – система економічної безпеки на підприємстві повинна бути збалансованою та враховувати інтереси усіх об'єктів функціонування внутрішнього та зовнішнього середовища, а також відповідати внутрішнім та зовнішнім загрозам безпеки;

2) Принцип гнучкості. У разі непередбачуваної ситуації система економічної безпеки повинна мати змогу швидко адаптуватись до нових умов ринкового середовища, при цьому не зазнавши значних витрат та збитків, які можуть призвести до негативних змін у структурі роботи підприємства. Впровадження надзвичайних факторів-регуляторів в управлінні підприємством, які будуть використовуватись при виникненні екстраординарних ситуацій, що різко погіршують рівень економічної безпеки;

3) Принцип оптимізації – оптимізація ресурсної бази, структури капіталу, виробничої структури на підприємстві з урахуванням вимог внутрішнього і зовнішнього ринків, подолання хаотичності і суперечливості у питаннях управління закупівлями, виробництвом та збутом, тощо.

Зауважимо, що основна мета існування принципів – це їх дотримання, яке реалізується за допомогою обраних методів, які мають альтернативний характер: їх можливо вибирати та замінювати один одним.

Недотримання того чи іншого принципу роботи системи безпеки підприємства, як наслідок, призведе до виникнення внутрішніх загроз діяльності підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Можливі загрози системи безпеки підприємства при невиконанні основних принципів роботи

Базові принципи	Загрози діяльності у разі недотриманні принципу
Принцип комплексності	– втрата загальної мети, цілей та завдань роботи системи безпеки; – розрізненість дій, щодо забезпечення безпеки; – недостатність засобів та елементів системи для підтримки належного рівня безпеки; – недостатній захист однієї сфери роботи підприємства при надмірному захисті іншої; – некомпетентність персоналу.
Принцип законності	– понесення правової відповідальності; – виплата штрафних санкцій; – позапланові перевірки державними органами; – втягнення у судові процеси; – тимчасове припинення діяльності.
Принцип плановості	– неорганізованість планової роботи системи безпеки; – недотримання стратегічних та тактичних цілей; – невиконання у необхідний термін конкретних завдань; – зрив запланованих дій та строків (виробництва, поставок, розрахунків, т. і.); – втрата конкурентних переваг; – розрив зв'язків із контрагентами.
Принцип поєднання гласності і конфіденційності	– розголошення конфіденційної інформації та комерційної таємниці; – недостатній рівень поінформованості співробітників щодо існуючих загроз; – неефективність прийняття управлінських рішень.
Принцип ефективного контролю	– несвоєчасний контроль результуючих показників усіх об'єктів захисту; – не виявлення деструктивних факторів на ранніх стадіях; – несвоєчасне уживання заходів, щодо їх запобігання; – порушення планів роботи; – корисливі зловживання.
Принцип сполучення централізованого та децентралізованого управління	– неузгоджена та неефективна діяльність підрозділів служб безпеки; – несвоєчасне та неефективне виконання завдань; – звуження кола першочергових завдань системи; – складність вдосконалення роботи системи; – безконтрольність та нелогічність дій співробітників; – порушення правил внутрішнього трудового розпорядку та інших регламентуючих документів системи безпеки; – втрата взаємодії між усіма ланками системи.
Додаткові принципи	Загрози діяльності у разі недотриманні принципу
Принцип узгодження економічних інтересів підприємства з зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства	– незбалансованість системи безпеки; – ураження економічних та комерційних інтересів підприємства; – втрата конкурентних переваг; – порушення тісних контактів із зовнішніми організаціями та інституціями; – слабка поінформованість щодо змін у зовнішньому середовищі.
Принцип гнучкості	– несвоєчасне пристосування до змін; – послаблення захисту інтересів підприємства; – неможливість реорганізації функціональних підрозділів та структур підприємства; – понесення додаткових витрат та збитків; – зниження продуктивності роботи; – неможливість диференціації заходів; – неможливість усунення проявів небезпек; – неефективне впровадження заходів подолання загрози в зіставленні з масштабом її впливу.
Принцип оптимізації	– збої у виробничому процесі; – нераціональне використання ресурсів; – дефіцит чи надлишок ресурсів; – порушення планів роботи; – зниження рівня або втрата платоспроможності; – зростання кредиторської заборгованості; – понесення незапланованих збитків.

З огляду на можливі загрози системи безпеки підприємства, які виникають шляхом невиконання чи порушення принципів роботи, можна казати про те, що, так чи інакше, вони відбиваються на кінцевих результатах роботи підприємства, а як слідство і на загальному рівні безпечності функціонування.

Отже, тільки при здійсненні в необхідному обсязі зазначених дій можливо досягти належного рівня економічної безпеки підприємства, знизити міру господарського ризику та запобігти окремим кризовим ситуаціям.

Висновки

У дослідженні систематизоване та сформоване власне бачення взаємозалежності основоположних функцій системи безпеки на підприємстві, визначено зв'язок кожної з наведених функцій системи з важливими функціональними завданнями, які мають вирішуватись у ході стабільного функціонування підприємства. Це є важливим, на самперед, для створення ефективної «системи» управління економічною безпекою, де буде просліджуватись тісний перетин та логічний зв'язок усіх її елементів.

Також класифіковані та доповнені принципи роботи системи економічної безпеки, які мають бути узгоджені з поставленими функціональними завданнями на підприємстві. Дотримання обраних принципів є одним із заходів по передбаченню дії негативних факторів. Тому, для більш чіткого розуміння важливості їх виконання, у ході дослідження наведені внутрішні загрози, які можуть виникати в процесі функціонування системи безпеки у разі невиконання чи порушення обраних принципів роботи.

Перспективи подальших досліджень

У теоретико-методологічному сенсі подальшого розвитку, на наш погляд, потребують дослідження в напрямі класифікації та деталізації ризиків економічної безпеки на макроекономічному та мікроекономічному рівні. У методичному напрямку досліджень перспективним кроком є формування комплексної системи діа-

гностики стану економічної безпеки підприємства, яка забезпечить об'єктивну оцінку сучасного його стану та прогнозування майбутнього з урахуванням перспектив розвитку самого підприємства та очікуваних змін зовнішнього середовища з ціллю своєчасного передбачення негативного його впливу та ефективного його попередження кризових явищ. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. І. В. Сорокіна. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №12. – С. 114 – 122.

2. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №2. – С. 17 – 30.

3. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке // Актуальные проблемы экономики. – 2003. – №3. – С. 12 – 19.

4. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства // Фінанси України. – 2008. – №4. – С. 88 – 97.

5. Козаченко Г. В., Пономарев В. П. Методические основы оценки уровня экономической безопасности предприятия // Региональные перспективы. – 2007. – №2–3 (9–10). – С. 104 – 106.

6. Ансофф И. Стратегическое управление. – М.: Экономика, 1989 – 89 с.

7. Baumol W. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98. – No. 3. – Pt. 1. – P. 893 – 921.

8. Мескон М. Х., Альберт М. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1996.

9. Основы предпринимательской деятельности / Под ред. Власовой. – М.: Высшая школа, 1994. – 584 с.

10. Портер М. Международная конкуренция / Под ред. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.